

*Alina Filinowicz*

*Uniwersytet w Białymstoku*

## Historyczne nazwy terenowe Sokólszczyzny

**Słowa kluczowe:** mikrotoponimy, pogranicze polsko-białoruskie, elementy bałtyckie

Celem artykułu jest przedstawienie i językowa analiza mikrotoponimów historycznych z obszaru powiatu sokólskiego. Poświadczenia historyczne nazw geograficznych pochodzą z okresu od XVI do XX wieku. Ze źródeł opublikowanych najwięcej materiału toponomastycznego dostarczają: *Rewizja puszczy i przejść zwierzyny w dawnym W. Ks. Litewskim z roku 1559*; *Ordynacja puszczy W. Ks. Litewskiego sporządzona w latach 1636–1640*; *Regestr pomiary włócznej ekonomii grodzieńskiej dokonanej w latach 1558–1563* oraz *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Cenne dane historyczne zawierają: *Inwentarz ekonomii grodzieńskiej z r. 1650*; *Inwentarz ekonomii grodzieńskiej z r. 1708*; *Komisja królewska w leśnictwach białowieskim, sokólskim i nowodworskim z roku 1700*; *Opisanie parafii dekanatów grodzieńskiego i knyszyńskiego z roku 1784*. Dla potrzeb artykułu korzystano z pracy magisterskiej B. Iwaniuk pt. *Toponimia leśnictwa sokólskiego w XVI–XVII wieku* [Iwaniuk 2002].

Ważnym uzupełnieniem źródeł pisanych, zwłaszcza przy lokalizacji i identyfikacji poszczególnych nazw historycznych z dzisiejszymi nazwami urzędowymi lub gwarowymi, są mapy historyczne tego terenu: J. Jakubowskiego, *Powiat grodzieński w wieku XVI*; Karola de Perthéesa z r. 1795; Textora-Sotzmanna z roku 1808 i inne.

Współczesne gwarowe formy mikrotoponimów z obszaru północno-wschodniej Polski zebrane zostały w latach 1961–1969 przez zespół filologów pod kierunkiem prof. A. Obrębskiej-Jabłońskiej, podczas prac nad

rejestracją nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych na zlecenie Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów RP. Nazwy terenowe z ówczesnego powiatu sokólskiego zebrał w latach 1965–1967 M. Wróblewski, a z pow. dąbrowskiego w roku 1967 – M. Kondratiuk. Materiały gwarowe zostały uzupełnione częściowo o własne zapisy zebrane w terenie od miejscowej autochtonicznej ludności.

W XV wieku rejony należące do dzisiejszej Sokólszczyzny oraz tereny na północ od rzeki Biebrzy pokrywała zwarta i rozległa Puszcza Grodzieńska. Położona w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego wchodziła w skład dóbr królewskich i administracyjnie należała do powiatu grodzieńskiego w województwie trockim. Ta rozległa królewsko-hospodarcza puszcza, rozciągała się w lewym dorzeczu Niemna i górnej Biebrzy, stopniowo kurczyła się pod naporem osadnictwa spod Grodna, które przesunęło się na zachód wzdłuż rzek Łosośny i Świsłoczy. Podział obszaru Puszczy Grodzieńskiej zapoczątkowany został na przełomie XV/XVI wieku, kiedy to lasy między rzekami Sidrą i Brzozówką oraz bory leżące w widłach rz. Netty i Biebrzy wraz z Nowym Dworem nadano kniaziewi Michałowi Glińskiemu. Wydzielony w ten sposób teren otrzymał nazwę Puszczy Nowodworskiej i był intensywnie zasiedlany od wschodu przez kolejnych posesorów. Od połowy XVI wieku, w wyniku intensywnej kolonizacji, Puszcę Grodzieńską, której nazwa z czasem zanikła, podzielono na mniejsze kompleksy leśne. Z jej dawnego obszaru, obok wcześniej wydzielonej Puszczy Nowodworskiej, powstały dalsze: Puszcza Kryńska, Odelska, Molawicka, Kuźnicka, oraz między Biebrzą a Czarną Hańczą – Puszcza Perstuńska (dziś Augustowska), których granice opisano w 1559 roku. Z czasem przekształcono je w dzierżawy leśne, do których dodano po kilka wsi i przemianowano na leśnictwa. Dalsza eksploatacja lasów oraz rozszerzanie się osadnictwa od wschodu (z Grodzieńszczyzny) i zachodu (Mazowsza) przyczyniły się do zmniejszania tych „puszcz-leśnictw” na tyle, że w połowie XVII wieku, w wyniku połączenia, utworzono już tylko dwa leśnictwa: sokólskie – z kwaterami kryńską, odelską, molawicką, kuźnicką, z siedzibą leśniczego w Sokółce oraz leśnictwo nowodworskie – z siedzibą w Kamiennej [Wiśniewski 1964, 115–135; Wiśniewski 1964, 3–38; Wiśniewski 1977, 7–80].

Teren całej Białostoczczyzny od najdawniejszych czasów był terenem styku plemion bałtyckich i słowiańskich, a w XV–XVII wieku rejonem styku i krzyżowania się fal osadnictwa polskiego z osadnictwem białoruskim idącym ze wschodu z rejonu Grodna i Wołkowyska. Nurt osadnictwa białoruskiego zawierał domieszkę ludności litewskiej i potomków dawnej Jaćwieży.

Obecnie powiat sokólski zróżnicowany jest pod względem etnicznym, językowym i konfesyjnym. Mieszkają tu obok siebie Polacy, Białorusini, Tatarzy, a dawniej byli też Litwini. Dzisiaj na omawianym terenie obok gwar polskich występują gwary białoruskie. Gwara białoruska pełni funkcję języka domowego w obrębie rodziny i ewentualnie mieszkańców danej wsi, a polszczyzny używa się w kontaktach zewnętrznych z obcymi, w szkole, w kościele. Ten układ stosunków językowych ulega stopniowym zmianom w związku z wkraczaniem polszczyzny do życia codziennego. W zachodnim pasie zasięgu gwar białoruskich średnie i młodsze pokolenie mówi już wyłącznie po polsku, a gwara białoruska zachowała się częściowo jako środek porozumiewania się ludzi najstarszych. Część mieszkańców wschodnich terenów powiatu jest dwujęzyczna. Rozmieszczenie gwar wschodniosłowiańskich na omawianym obszarze, ważniejsze cechy fonetyczne, morfologiczne i leksykalne tych gwar przedstawione są w *Atlasie gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*.

Z dostępnych źródeł historycznych do około 30 nazw geograficznych odnaleziono dokumentację historyczną:

**Dajgucie**, ostęp w Puszczy Molawickiej: Оступъ на всполы отъ рѣки Каменое, на имя, Дойкгутевъ 1559 RP 31; *Daygucie* 1781 Mapa ekon. grodz.; *Daygucie* 1784 wieś należąca do dóbr ekonomicznych klucza kundzińskiego z częścią szlachecką *Szyszki*, par. Kundzin Rkps I – 6007 s. 79. Współczesna forma gwarowa *Dajguć'evo*, gen. -*va*, nazwa pola w obrębie miasta Sokółki. – N. dzierzawcza od zeslawizowanej n. os. \**Dajguć* ≤ lit. \**Daig-utis*: *Daigà*, -*is*, zob. szerzej KonEB 26. Por. na Litwie liczne nazwy osad *Degùčiai*, *Degùtiškė*.

**Dzierazin Wielikij**, ostęp w Puszczy Kuźnickiej: Оступъ Дерязинъ великий 1559 RP 30. Współczesna nazwa gw. *З'er'azaũščyna V'elka*, gen. *V'elkaj Z'er'azaũščyny*, łąka, wś Bilwiny, gm. Kuźnica Białostocka. – N. top., por. ap. brus. *дзєраз'а* 'roślina z rodziny widłakowatych, o długich płózących się lub wzniesionych pędach, *Lycopodium*' TSBM II 172, ScMS 143. Człon odróżniający wskazuje na dużą powierzchnię obiektu. W tej samej wsi odnotowano n. ter. *З'er'azaũščyna Mał'aja* również odnoszącą się do łąki.

**Jatwież**, sioło *Jatwież* 1650, włók 15, te wszystkie do miasta Nowy Dwór przyłączone Rkps F – 1882 I k. 156v; w *Jatwiezi* włók 15 miejskich do Nowego Dworu 1708 r. Rkps DA–11290 k. 65; w pobliżu rzeczki zwanej niegdyś *Jatwq* (*Jatłq*), a dziś Popilią, zachodniego dopływu Niemna, była niegdyś wieś *Jatwież*, wcielona w XVI w. w pola Nowego Dworu WiśOB 10. Informacja J. Wiśniewskiego o lokalizacji daw. wsi *Jatwież* jest raczej nieścisła, bo występująca dziś nazwa łąk *Jatwa* jest w obrębie wsi Jaginty, a pole *Jaćwież* znajduje się w Nowym Dworze. Obecna forma gw. *Jaćv'es*,

gen. *Jačv'eži*, loc. *Jačv'eži*, pole w obrębie osady Nowy Dwór, gm. Nowd – N. etniczna, bezsufiksalna od bałtyckiego plemienia *Jačwingów*, mieszkających ongiś w północno-wschodniej części dzisiejszego terytorium Polski i przylegających do niego skrawków południowo-zachodniej Litwy i obwodu grodzieńskiego Białorusi. W objaśnieniu nazwy plemienia zasługują na uwagę dwie etymologie. Obie wiążą się z nazwami rzek. Według J. Nalepy nazwa *Jačwież* albo *Jačwiež* (n. zrekonstruowana) łączy się z rzeką *Hańcza*, lit. *Áncia* (\**Ant-ia*, tj. 'korytnica'), *Jačwiegowie* < \**Antiving-ai*, to plemię znad rzeki Hańczy, czyli „*Hańczanie*” [Nalepa 1964]. Inni badacze, np. J. Otrębski, J. Ochmański i J. Wiśniewski nazwę Jačwingów wiążą z rzeką *Jatwa*, lit. \**Jótva*, bałtyckie \**Jātva*. Zob. szerzej KonEB 36, 109.

**Kalno**, folwark *Kalno* alias *Grabowo* z siółem *Kalnem* 1650 r., trzyma p. Zofia Jundziłowa Czarnecka (według pomiaru 1616 r.), za przywilejem króla Zygmunta III z 1631 r. Rkps F–1882 I k. 178v; z *Kalnego* 1708 Rkps DA–11290 k. 91v; *Kalno* 1784 dwór Rkps I–6007 s. 8; *Kalna* 1808 Mapa Sotz.; wś i dobra, gm. Kamienna, wieś stanowi przys. wsi Grabowa SG XV II 44; SZ 53. Dzisiaj gw. *K'alno*, gen. *-na*, przym. *k'alniański* GNB, pole, wś Grabowo, gm. Dąbrowa Białostocka. – N. top. od lit. ap. *kálnas* 'góra; kupa, stos, sterta, duża ilość czegoś; kopiec; brzeg rzeki' LKŻ V 146 lub słowiańskiego *kał* 'błoto, muł, fusy; bagno, moczar', *kalny* 'błotnisty, mętny'.

**Kamienna Dolina**, dawna wieś; do *Kamiennej doliny* Kuźnickiego leśnictwa 1639 OP 113; *Kamienna Dolina*, folw. 4 wł., przywilej króla Jana III z 1.VIII.1678 r. na ustąpienie tego folwarku p. Samuelowi Machroiczowi, podczasem brzeskiemu Rkps DA-11556 k.11 z 1700 r.; ImP Zaremba z wł. 4 *Kamiennej Doliny* 1708 płaci Rkps DA-11290 k. 85; z *Kamiennej Doliny* 1708 z wł. 4 ImP Chreptowicz płaci klucz Pohanica leśn. sokólskie Rkps DA-11290 k. 77; *Kamienną dolinę* 1744 wś par. Sokolany Synodus 96. Obecnie gw. *K'am'ina Dal'ina*, gen. *-naj -ny*, loc. *-nuj -ńi*, kol., zarośla, wś Plebanowce, gm. Sokółka. – N. top. wskazująca na 'miejsce kamieniste, położone na niższym terenie'.

**Kłyszawka**, ostęp w kwaterze kryńskiej *Kliszawka* (*Клишавка*) 1639 OP 107; *Kłyszawka* 1784 wieś królewska osocznicka, par. Krynki Rkps I–6007 s. 68; *Kliszawka* 1808 Mapa Sotz; *Kłyszawka*, uroczysko 64 dziesięciny SG XV II 91; 1878–1886 SZ 56. Współczesna nazwa gw. *Kłyšaŭka* (*-k'i*), kol., pole i łąka, wś Świdziałówka, gm. Krynki. – N. dzierz. od słow. n. os. *Klisz* (: formy hipokorystycznej od im. *Kliment* lub przymiotnika *kliszawy* 'kaleki, okaleczony') BirBA I 98, RymI 407; *Kłysz* RymI 414 albo lit. n. os. *Kliš-as*, *-ŷs*, *-ius*, *-áuskas* (:lit. *klišas* 'krzywonogi, platfus; niezdarny') LPŻ I. Analizowana n. *Kłyszawka* (< *Kliszawka*) za podstawę derywacji

mogła mieć adi. *kliszawy*, *klyszawy*, który jest pożyczką z lit. *klīšas* o znaczeniu jw., *klīšė*, obelżywie ‘noga’. Formantem nazwotwórczym jest *-awka* lub *-ka*. Zob. szerzej KonEB 42.

**Kobyłja Uznoha**, ostęp w kwaterze odelskiej: *Кобылья Узнога* через который идетъ рѣчка Каменка 1559 RP 31; dawny folwark *Kobyłsz-noha* założony ok. 1712 roku w kwaterze sokólskiej WiśOB 53. Dzisiaj gw. *Kabyłzn'oha*, gen. *Kabyłzn'oh'i*, loc. *Kabyłzn'ozi*, łąka, wś Pawełki, gm. Sokółka. Przez wieś Pawełki przepływa rzeka Kamionka. – N. top., I czł. od ap. *kobyła* ‘samica konia’, lub n. kult. od gw. *kobyła*, *kobyłina* ‘miejsce zagrodzone, zastawione’ Hal II 89, *kobyła* ‘rogatka, zastawa drewniana’ BrSE 241; II czł. *uznoha* odnosi się zapewne do ‘odnogi rzeki, odgałęzienia’, por. gw. *zanoha* ‘mały kawałek gruntu między starą i nową rzeką’ ŁapTG 108, ukr. *odnoha*, *zanoha* ‘ramię rzeki’ Jurk 35, stpol. *odnoga* ‘zatoka rzeczna; zalew’ Gorb 237.

**Kowszowka**, ostęp w kwaterze odelskiej *Kowszowka* (*Ковшовка*), 1641 OP 110. Dzisiaj gw. *Kauš'oŭka*, gen. *-k'i*, loc. *-cy*, łąka, wś Lipina, gm. Sokółka oraz rzeczka i łąka we wsi Dworzysk, gm. Sok. – N. relacyjna od n. rzeki *Kowszówki*, dopływu Sokoldy, ta z kolei może pochodzić od lit. ap. *kaūšti* ‘złobić; dłużyć’, co w odniesieniu do rzeczki jest bardzo prawdopodobne. Zob. szerzej KonEB 123–124.

**Kupawata**, dawny folwark, przywilej króla Jana III dla Mateusza Buthwila na wł. 6 nazwanych *Kupawata Buda* z uwolnieniem od czynszu na 6 lat nadany dnia 12 marca 1694 r. Rkps DA-11556 k. 20–20v; *Kupowate* i Nowe Stojło 1708 nowe kultury wł. 15 trzymają ImP Sienicki miecznik WXLit klucz Kumiała, leśn. sok. Rkps DA-11290 k. 85; *Kupowata* 1784 folwarczek i kilka ogrodników przy nim na wschód zimowy leży mila drogi, par. Chodorówka Rkps I 6008 s. 13. Dzisiaj gw. *K'upawata*: 1) łąka, wś Kizielany, gm. Janów; 2) łąka, wś Szczuki, gm. Janów. Jest to nazwa tego samego obiektu (łąki). Obie wsie leżą obok siebie. – N. top. od ap. *kupa* ‘kępa drzew, krzaków; wysepka na wodzie; małe suche miejsce na terenie podmokłym; kępa na łące; stos, nasyp’ zob. szerzej ŁapTG 37, 40, 107, por. brus. *κ'yna* ‘kępa drzew, krzaków; pokłady torfu; kupa piasku’ JaszS 378, TSBM II 756.

**Lady**, nazwa terenowa w kwaterze molawickiej 1641 OP 112. Dzisiaj gw. *L'ady*, gen. *-daŭ*, loc. *-dax*, pole, wś Poniatowicze, gm. Sokółka. – N. kult. w pl. od wschłow. *lada*, *ladina*, psł. *\*lėdo* ‘pole na miejscu wykarczowanego lasu; nowina; przesieka w lesie’ MoszTT 7–11, ŁapLP 58–59, LemZU.

**Łanka**, ostęp w kwaterze odelskiej, Puszczy Sokólskiej *Łanka* (*Ланка*) 1639 OP 110. Dzisiaj gw. *Ł'anka*, gen. *-k'i*, gen. *Kala Ł'aneki*, las, wś Wierzchlesie, gm. Szudziałowo. – N. relacyjna od n. rzeczki *Łanka* (na mapach

współczesnych *Łanga*), przepływającej przez Wierchlesie, będącej l. dp. rz. Sokółdy. Nazwa *Łanka* pochodzi zapewne od lit. ap. *lankà* ‘duża równa łąka, najczęściej przy rzece, zatapiana w czasie wylewu rzek; dolina, nizina, wąwóz; las liściasty’ LKŹ VII 125, KonEB 139.

**Migowicz Les**, ostęp w kwaterze kryńskiej *Migowicz les* (Муговичъ лѣсъ) 1641 OP 107. Nazwa ostępu pochodzi od nazwy rzeczki *Migowicz*, dopływ Sokółdy. Dzisiaj gw. *M’yganc’ L’iês*, gen. *M’yganc’ L’iêsu*, loc. *M’yganc’ L’iêsi*, łąka, wś Dworzysk, gm. Sokółka. – I czł. n. relacyjna od n. rzeki *Migówiki*, dopływ Sokółdy. II czł. n. top. = ap. brus. *лec* ‘las’.

**Oborożki**, *Oborożki* 1744 wieś, par. Chodorówka Synodus 149; *Oboroszki* 1781 wś Mapa ekon. grodz.; *Oboroszki* 1784 folw. ekonomiczny, posiada i mieszka Jmć Pan Czeszeyko, par. Chodorówka Rkps I 6008 s. 14; *H. Obruszy* 1808 [folw. między wsią Cieśnisk i folw. Gabrielowszczyzna] Mapa Sotz. Dzisiaj gw. *Abar’ûdšk’i*, gen. *-kaŭ*, loc. *-kax*, łąka, wś Gabrylewszczyzna, gm. Janów. – N. kult. w pl., dem. od brus. *абаро́з* ‘stóg siana lub zboża przykryty ruchomym daszkiem zawieszonym na czterech słupach’ ESBM I 44, pol. *bróg*.

**Okolno**, *Okolny* 1639 ostęp w Puszczy Perstuńskiej OP 141; *Okolno* 1808 Mapa Sotz.; wieś *Okolno* wchłonięta przez Kamionkę Nową WiśOB 53. Dzisiaj gw. *Ak’olna*, gen. *-naj*, rzeczka, łąki, wś Stara Kamienna, gm. Dąbrowa Białostocka. – N. top., rzeczka i łąka biegnąca wkoło, okrężna.

**Perekal**, ostęp w kwaterze kryńskiej *Perekal* (Пеpeкаль) 1641 OP 107. Dzisiaj gw. *P’erak’al*, gen. *-la*, loc. *-li*, kol., łąka, wś Boratyńszczyzna, gm. Szudziałowo. – N. top., por. brus. *непак’алле* ‘grząskie miejsce pomiędzy wzniesieniami’ JaszS 510, też miejsce przejścia przez tereny podmokłe.

**Piaszczyzna**, *Piafczyczne* 1744 wś, par. Odelsk, dek. grodz. Synodus 95; *Piaszczyzna* 1784 kilka domów szlach., par. Odelsk Rkps I 6007, s. 126; *Pieszczyzna* 1808 Mapa Sotzm. (wś leżała między Czyprynowem, Nowodzielą, Czepielami i Białobłockimi). Dzisiaj gw. *P’eskaw’yja*, gen. *-v’yx*, loc. *-vyx*, kol., las, pole, wsi Czepiele, gm. Kuźnica Białostocka. – N. top. w pl., miejsce o podłożu piaszczystym.

**Plita**, ostęp w kwaterze odelskiej *Plita* (Плама) 1641 OP 110. Dzisiaj gw. *Pl’ity*, gen. *-taŭ*, loc. *-tax*, pole, wś Kamionka Stara, gm. Sokółka. – N. top. w pl., por. brus. *плим’а* ‘1. płaska, równa powierzchnia; 2. zaschnięta, nie rozbita broną bryła ziemi na zasianym polu; 3. miejsce, gdzie leżał duży płaski kamień i prano bieliznę’ JaszS 522, TSBM IV 274, ŁapTG 31.

**Pupkow Row**, ostęp w kwaterze kryńskiej *Pupkow row* (Пупковъ роу) 1641 OP 107. Dzisiaj gw. *P’upaŭ Roŭ*, gen. *-vaho R’ovu*, loc. *-vum R’ov’i*, wąwóz, góry, wś Słoja, gm. Szudziałowo. – I czł. n. dzierz. od n. os.

*Pup*, *Pupko* (: brus. *nyn* ‘pępek’) BirBA II 338; II czł. n. top. = ap. brus. *poŷ*, pol. *rów*.

**Sakowka** albo **Sokolanka** dawna wieś leżąca między wsiami: Skidlewo, Franckowa Buda, Wyłudry i Rykaczewo. *Sakowka* 1781 wś Mapa ekon. grodz. Współczesna nazwa gw. *Sak’otka*, gen. *Sak’olki*, loc. *Sak’otcy*, kol. (1 dom) i łąka wś Wyłudry, gm. Korycin oraz łąka we wsi Franckowa Buda, gm. Janów. Nazwa oboczna *Sokolanka* 1744 wś par. Chodorówka Synodus 149, forma gw. *Sakaŭlanka*, gen. *-ki*, łąka we wsi Wyłudry. – N. dzierz. od n. os. *Sak* Rym II 390 oraz n. os. *Sokol*, *Sokol* RymII 460.

**Sobaczyńce**, dawna wś w kluczu i leśnictwie sokólskim: grunt pana Iwana Sobaki 1561 (przy granicy włók wiejskich Nowego Dworu) PKGE I 247; we wsi *Sobaczynkach* 1700 karczma Rkps DA-11556 k. 31v; *Sobaczynce* 1708 wś wł. 10, klucz i leśn. sokólskie Rkps DA-11290 k. 73v; *Sobaczyńce* wieś WiśOB XI s. 40. Dzisiaj prawdopodobnie obiekt o nazwie gw. *Sabačynsko*, gen. *-ska*, loc. *-sku*, pole, las, wś Wysokie Laski, gm. Sokółka. – N. dzierz. od n. os. *Sobaka* (: brus. *цабака* ‘pies’) BirBA II 359.

**Sottanka**, dawna wieś *Sottanka*: ImP Korzeniewski z *Sottanki* płaci 1708 klucze Kumiański Rkps DA-11290 k. 84; przywilej króla Michała na Romaszkowkę i *Sottankę* dany Gabrelowi Kurzenieckiemu, podkomorzemu ziemi bielskiej dnia 10.07.1670 r. w Warszawie Rkps DA-11556 k. 18v; wieś i rzeczka *Sottanka* istnieje na mapie Perthees rok 1795. Dzisiaj gw. *S’ottanka*, gen. *-k’i*, loc. *-ncy*, kol. i łąka we wsi Krukowszczyzna i Szaciłówka, gm. Korycin. – N. dzierz. od n. os. *Sottan* BirBA II 387, LemTR 336, Rym II 507.

**Suchaja Dolina**, ostęp w kwaterze kryńskiej *Suchaia dolina* (*Сухая долина*) 1641 OP 107. Dzisiaj gw. *Sux’aja Dal’ina*, gen. *-x’oj -ny*, loc. *-x’oj -ni*, las, łąka, wś Nowy Ostrów, gm. Szudziałowo. – N. top. określająca grunt na niskim ale suchym miejscu, niezalewanym wodą.

**Suchinino**, ostęp w kwaterze odelskiej *Cyxununo* 1559 RP 31; niegdyś osobna wieś *Suchininy* WiśOB. Dzisiaj gw. *Sux’ińin’a*, gen. *-n’y*, loc. *-n’i*, pole, las, wś Kamionka Stara, gm. Sokółka. – N. top. określająca ‘miejsce suche, piaszczyste’.

**Świerbutowo**, dawna osada: aż do *Budy Swirgutowo* 1583 AWAK XIII 47; do *Budy Swirgutowo* 1617 WiśAug 151; do uroczysza *Swierputowa* 1639 OP 131; *Swierbutow* 1795 Mapa Pert.; *Szwirzbutow* 1808 Mapa Sotz.; *Sierbutowo* 1878–1886 uroczysko ma 53 dziesięciny, włość Kamienna SZ 53. Współczesna nazwa gw. *Śv’ergut’ovo* (*-va*), łąka i most we wsi Hamulka, gm. Dąbrowa Białostocka. – N. dzierz. od n. os. *Świerbut* < lit. im. dwczł. *Swir-butas*. Nazwa gwarowa łąki zapisana we wsi Hamulka jest chyba przeznaczona przez skojarzenie z wyrazem pol. *świergotać*, ponieważ w sąsiednim Wesołowie łąka na bieli nazywa się *Śv’erbut’ovo*. Zob. szerzej KonEB 74.

Nazwy geograficzne, a w szczególności nazwy dawne, historyczne mówią o warunkach osadniczych, o ukształtowaniu terenu, na którym odbywał się proces osadniczy, o typie krajobrazu. Informują z jakich grup etnicznych pochodzili pierwsi osadnicy zasiedlający w przeszłości sokólskie puszcze. Mówią o pewnych faktach historycznych i działalności kulturowej człowieka na tym terenie.

Z przytoczonego materiału wynika, że zróżnicowane pod względem etnicznym i językowym procesy osadnicze badanego terenu znalazły swoje potwierdzenie w nazwach terenowych. Bazę leksykalną dla omawianych nazw dawnych stanowiły apelatywy i antroponimy polskie, białoruskie i bałtyckie. Do nazw geograficznych litewskiego<sup>1</sup> pochodzenia przypisać możemy nazwy: *Dajgucie*, *Kowszowka*, *Łanka*, *Świerzbutowo*. Dodać trzeba, że na tym terenie znajdowała się ponadto ojczyzna bałtyckich plemion jaćwieskich, ich ślady językowe przetrwały do dzisiaj w nazwie terenowej *Jatwież*.

Analiza semantyczna materiału wykazała, że dużą frekwencją charakteryzują się nazwy terenowe topograficzne, wskazują one na ukształtowanie terenu, cechy gruntu, np. *Kalno*, *Kamienna Dolina*, *Suchinino*, mniej liczne są nazwy dzierzawcze, np.: *Kliszawka*, *Soltanka*, *Świerzbutowo* i rzadsze nawy kulturowe: *Lady*, *Oborożki*.

Hydronimy natomiast mogą być bazą dla nazw przeniesionych na sąsiednie obiekty, np. *Kowszowka* – nazwa rzeki i łąki; *Łank(g)a* – rzeka i las; *Migowicz Les* – nazwa łąki od rz. *Migówki*.

Niektóre nazwy dawnych osad i wsi zostały zidentyfikowane i zlokalizowane jako funkcjonujące obecnie nazwy terenowe, są to: *Dajgucie* (pole), *Jatwież* (pole), *Świerzbutowo* (łąka i most).

### Rozwiązanie skrótów

- AWAK – Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией, Вильна 1865–1915, т. I–XXXIX.
- BirBA – Бірыла М. В., *Беларуская антрапанімія*, Мінск 1966, 1969, 1982, т. I–III.
- BrSE – Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydanie IX, Warszawa 2000.

<sup>1</sup> Analizę językową mikrotoponimów pochodzenia bałtyckiego oparto na pracy M. Kondratiuka *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego* [Kondratiuk 1985].



- ESBM – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, рэд. В. У. Мартынаў, т. I–XI, Мінск 1978–2006.
- GNB – Kondratiuk M., *Gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny w układzie alfabetycznym*, Białystok 2014.
- Gorb – Горбачевский Н., *Словарь древнего актового языка северо западного края и царства польскаго*, Вильна 1874.
- Hal – Halicka I., *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny. Dzierżawcze, patronimiczne i rodzinne*, cz. I, Warszawa 1976; Halicka I., *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny. Topograficzne i kulturowe*, cz. II, Warszawa 1978.
- JaszS – Яшкін І. Я., *Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў. Тапаграфія. Гідралогія*, Мінск 2005.
- Jurk – Jurkowski M., *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław–Warszawa 1971.
- KonEB – Kondratiuk M., *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985.
- LKŽ – *Lietuvis kalbos žodynas*, Vilnius 1956–1981, t. I–XII.
- LemTR – Лемцюгова В. П., *Тапонімы распаўядаюць. Навукова-папулярныя эцюды*, Мінск 2008.
- LemZU – Лемцюгова В. П., *Назвы зямельных участкаў як крыніца беларускай тапаніміі*, [в:] *Пытанні беларускай тапанімікі. Матэрыялы першай беларускай тапанімічнай канферэнцыі (1–3 снежня 1967 г.)* Мінск 1970, с. 71–82.
- ŁapLP – Łapicz Cz., *Nazwy leśnych przestrzeni niezarośniętych w ruskich gwarach Białostoczczyzny*, [w:] *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Filologia Polska XIV*, z. 93, 1978, s. 55–63.
- ŁapTG – Łapicz Cz., *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Warszawa 1981.
- МапаJ – Jakubowski J., *Powiat grodzieński w wieku XVI*, [w:] *Prace Komisji Atlasu Historycznego Polski*, Kraków 1935, zesz. III, s. 99–114 + мапа.
- МапаPert – *Мапа szczególna woj. podlaskiego zarządzona... przez Karola de Perthées... rok 1795*, AGAD w Warszawie, ZK. AK 98.
- МапаSotz – *Topographisch-Militarische Karten von vormaligen Neu-Ostpreussen... redigirt vom... v. Textor*, herausgegeben von D. F. Sotzmann, Berlin 1808.
- MoszTT – K. Moszyński, *Uwagi o słowiańskiej terminologii topograficznej i fizjograficznej. Oparte przeważnie na materiale białorusko-poleskim*, t. I, nr 5, Lwów–Warszawa 1921.
- OP – *Ординация королевских пуц в лесничествах бывшего Великого Княжества Литовского, составленная по инструкции короля Владислава IV-го комиссарами Виленских каноником и королевским*

- секретарем Петром Далматом Исайковским и Упитским маршалком Христофором Белозором в 1641 году, Вильна 1871.
- PKGE – Писцовая книга Гродненской экономии с прибавлениями, том 14, часть I–II, Вильна 1881–1882.
- RP – Ревизія пуць и переходовъ звериныхъ въ бывшемъ Великомъ Княжестве Литовскомъ, съ присовокупленіемъ грамотъ и привилегій на входы въ пущи и на земли, составленная Старостою Мстибоговскимъ Григориемъ Богдановичемъ Воловичемъ въ 1559 году, Вильна 1867.
- Rkps I – 6007 – Opisanie parafii dekanatu grodzieńskiego z roku 1784. CNBibl AN USSR, I 6007.
- Rkps I – 6008 – Opisanie parafii dekanatu knyszyńskiego z roku 1784. CNBibl AN USSR, I 6008.
- Rkps DA-11290 – Inwentarz ekonomii grodzieńskiej z r. 1708. – CGIA Lit. SSR, DA nr 11290.
- Rkps DA-11556 – Komisja królewska w leśnictwach białowieskim, sokólskim i nowodworskim w dniach 27 VIII – 25 IX 1700 r. – CGIA Lit. SSR, DA nr 11556.
- Rkps F – 1882 I – Inwentarz ekonomii grodzieńskiej z r. 1650. CGIA Belorusskoj SSR w Mińsku, Fond 1882, Jed. chran. I.
- Rym – Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, Kraków 1999–2001, t. I–II.
- ScMS – Сцяшковіч Т.Ф., *Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці*, Мінск 1972.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880–1902, t. I–XV.
- Synodus – Synodus diocesanaVilnensis ab... Michaele Joanne Zienkowicz... episcopo Vilnensi... celebranta, Wilno 1744.
- SZ – Список землевладений в Гродненской губернии. Составил П. Диков, Гродно: издание Гродненского губернского статистического комитета, Типография губернского правления, 1890.
- TSBM – *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, t. I–V, Мінск 1977–1984.
- WiśAug – Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w pow. augustowskim od XV do końca XVIII w.*, [w:] *Studia i materiały do Pojezierza Augustowskiego*, Białystok 1976, s. 13–249.
- WiśOB – Wiśniewski J., *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, [w:] ABS, t. XI, Wrocław 1977, s. 7–80.

## Literatura

- Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*, 1980, t. I pod red. S. Glinki, A. Obreńskiej Jabłońskiej i J. Siatkowskiego, Wrocław; 1988, 1993, t. II–III pod red. S. Glinki, Wrocław; 1995, 1996, 1999, 2002, t. V–VIII pod red. I. Maryniakowej, Warszawa.
- Iwaniuk B., 2002, *Toponimia leśnictwa sokólskiego w XVI–XVII wieku*. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. M. Kondratiuka, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Humanistyczny, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej, Białystok.
- Kondratiuk M., 1985, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław.
- Nalepa J., 1964, *Jaćwięgowie. Nazwa i lokalizacja*, Białystok.
- Olejnik M., 2011, *Mikrotoponimia historyczna wschodniej Lubelszczyzny na przykładzie uroczysk powiatu bialskiego*, [w:] *Rozprawy Slawistyczne UMCS*, t. 23, Lublin, s. 223–230.
- Olejnik M., 2014, *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, *Rozprawy Slawistyczne UMCS*, t. 25, Lublin.
- Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, 1979–1986, т. 1–5, Мінск.
- Wiśniewski J., 1964, *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-ruskołitewskim od końca XIV do połowy XVII wieku*, [w:] *ABS*, t. I, Białystok, s. 115–135.
- Wiśniewski J., 1964, *Zarys dziejów osadnictwa wiejskiego we wschodniej części województwa białostockiego do połowy XVII w.*, [w:] *Навуковы зборнік, Бела-сток*, s. 3–38.
- Wiśniewski J., 1977, *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, [w:] *ABS*, t. XI, Wrocław, s. 7–80.

## HISTORICAL PLACE NAMES OF THE SOKÓLSKI DISTRICT

## SUMMARY

In the article the author analysed historical place names of the Sokólski district. Historical documentation of the onomastic material dates back from XVI to XX century. It includes published sources, manuscripts and historical maps of the region. The semantic and formative analysis of the material was conducted. It was proved that diverse settlement influenced the place names of this region. The lexical base for these names is formed on the basis of the Polish, Belorussian and Baltic common nouns and anthroponyms. Some names of the former settlements or villages were identified and localized as place names at present.